

100 de ani de la mișcarea memorandistă

SILVIA POPOVICI

Marile evenimente din viața poporului român — unirea din 1859 și cucerirea independenței de stat în 1877 — constituie realizări cu adevărat cruciale pentru cursul ulterior al istoriei României, fără să încheie însă procesul înfăptuirii unității depline, o parte din români continuând să se afle încă sub dominație străină.

În Austro-Ungaria se găsea cuprinsă și o mare suprafață a teritoriului românesc, cu un număr de circa 3 000 000 de români. După recensămintele maghiare, rezultă că în Transilvania se găseau: în 1880 — 47,44% români, 18,94% maghiari, 7,30% secui, 12,84% germani, 5,45% alte naționalități. Aceeași situație este confirmată și de componența națională a localităților din Transilvania. Din totalul de 4597 comune: 64,7% erau comune cu majoritate românească, 13,4% erau comune cu majoritate maghiară, 9,1% erau comune cu majoritate secuiască, 7,6% erau comune cu majoritate germană și 5,2% alții.

După 1867, imperiul dualist a adoptat o nouă constituție, iar guvernele maghiare au întreprins o serie de măsuri care să apere și să favorizeze pătura conducătoare, pe nobilii și magnații unguri și, în același timp, să ducă la desființarea și contopirea cu națiunea dominantă a celorlalte națiuni. Legea ungară din 1868 a proclamat existența unei singure națiuni, politic indivizibilă, unitară — națiunea maghiară — și a decretat limba maghiară ca singura limbă oficială.

Au fost decretate o serie de legi a căror aplicare era diferită în Transilvania față de Ungaria: legea electorală, legea comasării pământului, legea presei, a instrucțiunii publice, a bisericii. Persecuțiile continue, nenumăratele procese intentate organelor de presă și patrioților ardeleni, colonizările cu unguri din Ungaria, pe o arie întinsă, între românii din Transilvania, toate acestea au creat în rîndul populației românești o situație care a dus la creșterea nemulțumirilor, intensificarea emigrărilor și o stare de spirit deosebit de grea.

Niciodată românii din Imperiul habsburgic și apoi austro-ungar nu și-au întrerupt legăturile cu frații lor din țară și nici nu au încetat lupta împotriva asupritorilor. De aceea, pentru fruntașii vieții politice românești unul din obiectivele principale ale luptei va continua să fie unirea deplină a tuturor românilor — desăvîrșirea unității statale a poporului român.

Au luat ființă, s-au dezvoltat, întărit și acționat diverse așezăminte și organizații culturale cu sferă de acțiune mai mare sau mai mică, cuprinzînd categorii sociale diverse, organizații ce țineau o strînsă legătură cu România. Dintre acestea menționăm: Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș (Sighet 1860) Asociațiunea transilvană pentru literatura

română și cultura poporului român-ASTRA (Sibiu, 1861). Asociațiunea națională din Arad pentru cultura și conservarea poporului român (1862—societate și a bănățenilor), Asociațiunea pentru cultură și literatură română în Bucovina (Cernăuți, 1862), Societatea pentru fond de teatru român (Deva, 1870).

Anul 1881 reprezintă începutul unei epoci noi în luptele purtate pentru revendicările naționale, deoarece este anul în care se organizează Partidul Național Român, prin unificarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria cu Partidul Național Român din Transilvania. În programul noului partid erau înscrise obiective ca: autonomia Transilvaniei; lupta împotriva asupririi naționale; dreptul de a folosi limba română în administrația de stat și justiție; numirea în ținuturile locuite de români a unor funcționari români sau care cunosc limba română; revizuirea legii naționalităților; a legii electorale, care să asigure sufragiul universal sau asigurarea dreptului de vot cel puțin celor care sînt impuși la dare directă; asigurarea funcționării naționale între toți românii din statul austro-ungar pe temeiul reprezentării tuturor alegătorilor români.

Conferința de la Sibiu a decis ca dintre metodele de luptă preconizate de conducătorii români să aleagă pe aceea a moderației. Ca atare, s-a hotărît întocmirea unui memorandum în limbile română, franceză și germană cu scopul de a aduce la cunoștința popoarelor din Occident „suferințele teribile pe care le îndurau românii din Transilvania și persecuțiile la care ei sînt supuși”.

Memorandumul apărut la Paris în 1891, era primul document ce relatea tratamentul inuman la care erau supuși de secole românii din Transilvania. A apărut dincolo de hotarele monarhiei asutroungare. Valul de simpatie stîrnit de memoriu a determinat replica maghiară ce invocă legile democratice, constituția liberală. Replica era plină de injurii la adresa românilor transilvăneni. Studențimea română din Transilvania nu a rămas indiferentă cinicei deformări a realității cuprinsă în răspunsul unguresc și publică o replică, la replica ungurească, în limbile română, franceză, germană, engleză și italiană (12.000 exemplare). Acest document bazat pe analiza legilor și datelor statistice oficiale ale statului austro-ungar era un act de curaj excepțional. Unul dintre autori, dr. Aurel Popovici, a fost condamnat la 4 ani închisoare și o amendă de 5.000 fiorini de către autoritățile de la Budapesta. Condamnarea lui Aurel Popovici nu a fost de natură să-i descurajeze pe români, ci dimpotrivă, i-a determinat să ducă lupta mai departe cu forțe sporite.

O importanță deosebită în lupta de eliberare națională, în pregătirea populației, au avut-o presa, ziarele românilor din Transilvania. La 26 aprilie 1884 apare la Sibiu ziarul politic și cultural „Tribuna”. În jurul lui s-au grupat îndeosebi elementele tinere ale P.N.R. (tribuniștii), care urmăreau să imprime luptei politice un pronunțat caracter social-politic.

Momentul culminant al luptei naționale îl constituie hotărîrea Conferinței extraordinare a P.N.R. de la Sibiu (din 20—21 ianuarie 1892) de a întocmi un Memorandum către împăratul Franz Joseph I. Textul Memorandumului a fost aprobat de Conferința națională a Partidului Național Român, ținută în luna martie 1892. El cuprindea o analiză temeinică a situației economice, sociale, politice și culturale a celor peste trei milioane de români supuși ai Austro-Ungariei, relevînd lipsa de drepturi politice, tendința evidentă

de deznaționalizare promovată de autorități, înfățișînd dorința românilor de a li se crea condiții pentru a putea trăi în bună înțelegere cu toți cetățenii.

300 de delegați, în frunte cu avocatul Ioan Rațiu din Turda, pleacă la Viena, dar acolo Franz Joseph, cedînd presiunilor maghiare, refuză să primească delegația. Plicul conținînd Memorandumul românesc ajunge totuși în mîinile împăratului, care, fără a-l deschide, îl trimite ministrului de interne ungar din acele vremuri. Hieronymyi Karoly, care la rîndul său, îl trimite mai departe, fără a-l deschide, Arhivei de Stat din Budapesta, spre păstrare.

În modul acesta erau luate în considerare juste revendicări ale celor 3.000.000 români transilvăneni în liberala monarhie austro-ungară. Fiindu-le refuzat dreptul elementar de a petiționa — garantat în mod expres de Constituția pe care guvernarea o proslăveau, românii au difuzat textul Memorandumului în străinătate, nu spre a cere sprijin, ci pentru a aduce la cunoștința Europei civilizate metodele de strigătoare intoleranță ale conducătorilor maghiari, care în străinătate se sforțau să treacă drept campioni ai libertății.

Cedînd presiunilor cercurilor șovine, guvernul ungar a deschis acțiune publică împotriva autorilor Memorandumului adică a întregului Comitet Executiv al P.N.R., compus din 25 persoane. În plină desfășurare a procesului, ca și în perioada anterioară, scrisori, telegrame, rapoarte întărite de zeci și sute de semnături, atît din Transilvania cît și din România, încredințau pe inculpați și vesteau lumii că Memorandumului este al întregului popor român, că procesul de la Cluj este intentat, de asemenea, întregii națiuni române.

Sintetizînd lupta românilor, dreptatea cauzei memorandiste, dr. Ioan Rațiu declara la procesul de la Cluj: „Ceea ce ne-a forțat pe noi și întregul popor român să publicăm și să difuzăm Memorandumul este faptul că atît legislația ungară cît și guvernul ungar ne-au convins în mod ferm că niciodată nu vom putea aștepta de la ei dreptatea. Ceea ce se discută azi în fața juraților este însăși existența poporului român. Ori, existența unui popor nu se discută, ea se afirmă”.

La 25 mai, 1894, jurații maghiari din Cluj îi condamnă pe fruntașii români la pedepse variînd între 8 luni și 5 ani închisoare și la amenzi imense pentru acea epocă. Preotul Lucaciu, vajnic apărător al cauzei românești de dincolo de Carpați și care suferise pînă atunci mai multe condamnări pentru atitudinea lui patriotică, a fost condamnat să ispășească o pedeapsă de 5 ani de închisoare. Procesul și severele condamnări care au fost aplicate românilor au stîrnit un val de indignare în toate țările din Apus. În același timp, problema Transilvaniei, a românilor din Imperiul dualist, a tuturor naționalităților înglobate acestui imperiu, a devenit o problemă europeană, de ea ocupîndu-se, în anii următori, diferitele întruniri, conferințe, comitete și congrese ale naționalităților oprimate.

Prin amploarea și problematica ei, mișcarea memorandistică a avut și a stîrnit un puternic ecou internațional. Atitudinea opiniei publice internaționale a fost oglindită în diverse ziare, în cuvîntările unor personalități, în rapoartele și notele unor diplomați, în protestele adresate celor ce au intentat procesul și, folosind diferite ilegalități, au dat hotărîrea de condamnare. În presa franceză, italiană și engleză, românii transilvăneni primesc încurajări care nu s-au manifestat pînă atunci: „În prezent, persecuțiile împotriva românilor nu mai sînt o închipuire, ci o tristă realitate”...semnatarii Memorandumului

nu sînt în nici un caz oameni de paie, ci delegați aleși pe baza unei organizații naționale a tuturor comitatelor locuite de români”.

Pentru a menține bunele relații cu monarhia austro-ungară, politicienii români nu odată au fost nevoiți să înăbușe în ei glasul inimii spre a-l face auzit numai pe acela al rațiunii. Opinia publică din România, pe care considerații de politică externă nu o puteau opri de a se solidariza cu suferințele românilor de peste munți, s-a aflat de multe ori, din această cauză, în conflict direct cu guvernele de la București.

Partidul Conservator aflat la putere, sub președinția lui Lascăr Catargi, în momentul declanșării procesului Memorandumului s-a ferit să intervină în procesul care se dezbătea la Cluj și să ia atitudine în fața condamnărilor aspre pronunțate de Curtea de juri, Partidul Liberal a atacat vehement guvernul conservator pentru indiferența pe care a manifestat-o cu privire la soarta românilor din Transilvania, dar, în momentul preluării guvernării (Dimitrie Sturdza, șeful Partidului Liberal), s-a integrat liniei politice a predecesorilor lor, atît de aspru criticați odinioară.

Budapesta acuza guvernele de la București și pe regele Carol I, în special, de a fi încercat să producă „separarea Transilvaniei de Ungaria”, dar și cel mai superficial cunoscător al politicii externe a lui Carol I, de la întemeierea regatului în 1881 și pînă la izbucnirea războiului mondial, adică pînă la moarte, trebuie să recunoască cît de legat era monarhul României, prinț de Hohenzollern, de Puterile Centrale.

O lună numai după judecarea procesului de la Cluj, ministrul de interne Hieronymy dizolva Partidul Național Român, interzicînd sub cele mai aspre sancțiuni orice activitate în cadrul partidului desființat.

Scriitorul american Charles Upson Clark în lucrarea sa *Greater Roumania*, apărută la New York în 1922 spunea că „sistemul tipic al ungarilor era să convingă străinătatea că, în toate, românii erau vinovați”.

Din fericire pentru românii din Transilvania, monarhia austro-ungară s-a prăbușit la timp, astfel încît machiavelicul plan de maghiarizare a pămîntului fostei Dacii n-a mai putut să-și producă efectele.

Anul 1918 a intrat în istoria poporului român, ca anul curmării luptelor de veacuri pentru unitate națională, al îndeplinirii năzuințelor tuturor românilor de a fi la un loc, în patria lor străbună în care să muncească și să se jertfească la nevoie pentru neamul și țara lor.

Reunirea celor trei provincii cu Patria-mamă, deși a fost declarată pe rînd, de către fiecare, a avut organul ei reprezentativ, constituit în condițiile binecunoscute ale perioadei respective, a fost făcută de români prin acte de voință liber exprimată pe teritoriul românesc și nu în afara lui.